

עשרות אלפי תלמידים בישראל יוצאים מדי שנה לטיולים שנתיים, במסלולים שמסכנים את חייהם • משרד החינוך מציע למוסדות החינוך "בנק" של טיולים אפשריים, חלקם בדרגת קושי גבוהה וכרוכים בסיכון - ולמרות זאת, הם מומלצים גם לילדים בני 11 • יש מסלולים הכוללים הליכה על מצוקים על פי תהום, סיפוס או ירידה תוך הסתייעות ביתדות ובסולמות, סכנה של דרדור סלעים, ועוד • הורים, תלמידים ומורים מתארים מצבים של "כמעט אסון", שבהם ניצלו תלמידים בנס • מומחה בטיחות: "מי ששולח את ילדיו לטיול שנתי עומן את ראשו באדמה ומסכן אותם מהרגע הראשון ועד הרגע האחרון" • משרד החינוך: "מאשרים טיולים רק במסלולים שאושרו על ידי רשות הטבע והגנים, קק"ל והרשויות המקומיות"

מיכל יעקב יצחקי, יניב משיח

זהירות ילדים בדרך

מטיילים בנחל צאלים. "יתדות או סולמות לא בהכרח מעידים על בטיחות המסלול"

אבי ספיר עם בנו יפתח ז"ל, שנהרג בטיול שנתי. "טיול צריך להיות כיף, לא סכנת חיים"

"לאורך כל הירידה מהמצוק יש יתדות אחיזה, אבל המרווח לרגליים מהמצוק עצמו הוא כל כך קטן, שרבע צעד אחורה – וילד מחליק ונהרג. היתה ילדה אחת שמרוב פחד נתקעה באמצע הירידה, ומו"רה היה צריך לסייע לה וללכת איתה צעד צעד. גם אני פחדתי מאוד, אבל לא אמרתי כלום, לא רציתי להיתפס כמורה היסטורית. תארי לך מה קורה עם ילדים כאלה שמפחדים פחד מוות ושותקים, כי הם לא רוצים שיצחקו עליהם.

"אני יודעת שיש ילדים שמראש מוותרים על הטיולים האלה בגלל הפחד, וזה לא ערכי, לא הוגן ולא מוסרי. טיול שנתי אמור להיות לכלל התלמידים, ולכוון למכנה המשותף הנמוך ביותר של הילדים בשכבה. אני יודעת שיהיו תלמידים שיגידו שלהם זה קל מאוד, כי הם רגילים, אבל לא בהם אנחנו אמורים להתחשב.

"יש בארץ הרבה מסלולים יפים, שבהם לא חייבים לטפס על מצוקים או ללכת על סף תהום, זאת לא יחידה מובחרת בצבא. תרבות ה'סמוך' היא מסוכנת מאוד, רק אחרי אסון פתאום כולם מתעוררים."

שני מישלון (24) מבאר שבע היא מאבטחת טיולים מתברת "נירטל אבטחה" ומגישת עזרה ראשונה כבר שלוש שנים. גם היא מסכימה שמצוק הארבל הוא מסלול מסוכן, ועוד יותר כשמדובר בילדים קטנים מתחת לכיתה ה'. "ליוויתי שם טיול של תלמידי כיתה ב' מבית ספר בקריות. הם היו ממש קטנטנים, ובירידה מהמצוק בשיפולי ההר, כשהיה צריך להיעזר בסולמות וביתדות, שמנו לב שהפסיעה שלהם היתה קטנה מהנדרש במרחק בין יתר ליתר, זה ממש סיכן אותם. "המורה, המדריך ואני נאלצנו לתמוך בהם, זה היה מפחיד. הורדנו אותם רגל אחרי רגל, כדי שלא ימי"עדו. רצו לי סרטים בראש שעור רגע קורה פה אסון שאחר כך יחקרו. זאת היתה סכנה אמיתית, שאף אחד לא נתן עליה את הדעת מבעוד מועד. אמנם מדובר במסלול מוכר, מטויל וידוע, שקיבל את כל האישור רים, רק שגיל המטיילים לא הותאם לדרגת הקושי".

לפני שבועיים יצאו תלמידי כיתות י"א מבית ספר תיכון במרכז הארץ לנחל פארן שבערבה התיכונה. המסלול כולל את נחל ורדית ונחל ברק, ולפי אתר מינהלת הטיולים, הוא מתאים לילדים מכיתה ט' – אם כי מוגדר כ"מסלול למיטיבי לכת בדרגת קושי גבוהה, המתאפיין בחציית אזורי נוף שונים כמו ערוצי נחל, קניונים, גבים, מפלים ורמה מדברית". בתיאור המסלול מזהירים מפני אבנים שנופלות מדופנות המעוק (נקיק צר) בנחל ורדית ומפני סכנת דרדור

2010. הוראה זו ניתנה לאחר שבשש השנים שקדמו לאסון התרחשו עוד שישה מקרי מוות בטיולים, שלושה מהם אירועי טביעה.

יובהר מייד: לטיולים בבית הספר ערך חינוכי וחברתי רב – להכרת הטבע והנוף, ללימוד ההיסטוריה של הארץ, וכמובן, לגיבוש חברתי. השאלה המרכזית היא אם הם חייבים להתקיים במקומות בעלי פוטנציאל סכנה גבוהה, אם אין מספיק מסלולים בטוחים יותר שבהם אפשר לטייל תוך השגת אותן המטרות. באתר מינהלת הטיולים של משרד החינוך, המרכז את כל המידע על מסלולי הטיול המאושרים, מוצעים עשרות מסלולים אפשריים לטיולים שנתיים. בכל אזור של הארץ מוצעים מסלולים בכל דרגות הקושי, ובכל אחד מהם דגשים לגבי הנוף ואזהרות בטיחות. הבחירה במסלול מסוים נתונה לשיקול דעתם הבלעדי של מנהלי בתי הספר ורכזי השכבות.

כך, למשל, טיול להר ארבל ולוואדי חמאם מוגדר כ"מסלול למיטיבי לכת, שמיועד לתלמידים מכיתה ה' ומעלה". כשקוראים את תיאור המסלול, קשה להאמין שהוא מיועד לילדים בני 11:

"מסלול קשה להליכה המשלב נוף מרהיב, שרידים היסטוריים משמעותיים מתקופת בית שני ואחריה. הירידה בסולמות ובקטעים צרים מחייבת זהירות וסיוע של מבוגרים. סכנת היפגעות מדרדור אבנים, וכן סכנת נפילה מגובה רב משפת המצוק ובקטעי הליכה צרים. הליכה בחלקים רבים של המסלול מחייבת הליכה בטוחה. הירידה בסולמות מחייבת השגחה. הירידה לוואדי חמאם מחייבת הליכה בטוחה. קיימת בעיית קליטה וקשר מהירידה מהמצוק עד ואדי חמאם". בסעיף של אירועים מיוחדים שאירעו בעבר נכתב: "היפגעות תלמידים מדרדור אבנים".

"לפי מה קובעים אם ילד בכיתה ה' או ו' הוא מיטיב לכת או לא?", אומרת גלית (שם בדוי), מורה בכיתה ו' בבית ספר יסודי במרכז הארץ, שיצאה עם מאות תלמידי השכבה לטיול השנתי בהר ארבל. "איך אפשר להוציא קבוצת ילדים גדולה כל כך, כשאנחנו לא יודעים איזה ניסיון יש להם בהליכה במסלולים כאלה? ילדים שיוצאים לטיול כדי לעשות כיף לא צריכים להיות בסכנת חיים".

לדבריה, תחושת הפחד והסכנה ליוו אותה לאורך כל מסלול הירידה מהמצוק. "המסלול של הטיול הוא מסלול מעגלי, שכלל גם עלייה קשה, אבל הירידה היתה ממש סכנת נפשות. היינו יותר מ-200 תלמידים עם חובשת אחת, ובכיתה שלי היינו שלושה מבוגרים על 40 תלמידים.

"כשראיתי את תמונת המסוק שמרים את עילי ניר באוויר מתחתית התהום שאליה הוא נפל, זה החזיר אותי בבת אחת למוות של יפתח, שנפל במה"לך טיול שנתי לתהום בנחל תחמסון, על הגבול בין הגלב"ה למדבר יהודה. כבר שבועיים שהמקרה הזה לא יוצא לי מהראש."

אבי ספיר (59), שבנו יפתח בן ה-16 נהרג במאסרס 2012 במסגרת טיול שנתי, שאליו יצא מטעם בית ספר תיכון מנור כברי שבקיבוץ כברי, אינו יודע את נפשו מאז שמע על האסון בנחל צאלים. "כואב לי על המוות הטרגי של עילי ושל אבא שלו עמר, אבל זה גם עורר בי מחדש כעס גדול על מערכת החינוך. התאונה הזאת התרחשה בטיול משפחות, כשנשמר יחס של מבוגר לילד. תארי לך מה קורה בטיולים שנתיים, במסלולים שמחייבים ירידה בסולמות, או מעבר במסלול צר לצד תהום, כשמדובר ב-300 תלמידי מידים. למרות האסון שלי, מערכת החינוך מוציאה גם היום ילדים לטיולים שנתיים במסלולים מסוכנים."

ספיר לא לבה. בעקבות האסון שבו נהרגו עילי ועמרי הוצפה מערכת "שישבת" בפניות של הורים, וגם של מורים ותלמידים, שמתארים תמונת מצב מדאיגה של רמת הבטיחות בטיולים השנתיים של בתי הספר, שאליהם יוצאים מדי שנה מאות אלפי תלמידים. מתברר, למשל, כי חלק מהמסלולים כור ללים מעברים צרים לצד תהום ללא שום אמצעי הגנה, ירידות תלולות במצוקים באמצעות יתדות התקועים על קיר המצוק ועוד. "השאלה היא לא אם יתרחש אסון נוסף בטיול בית ספר, אלא מתי", אמר אחר ההורים שעזמו שוחחנו.

משרד החינוך סירב להעביר לנו את הנתונים על מספר התלמידים שנפגעו בטיולים של בתי הספר משנת 2012 ואילך. הנתונים היחידים שהועברו מגיעים עד שנת 2011. דו"ח של מכון המחקר של הכנסת לשנת 2011 מלמד כי באותה שנה התרחשו במהלך טיולים שנתיים 9 נפילות מגובה, 46 מקרים שבר או נקע, 10 מקרים של פינוי במסוק, 18 מקרים שבהם נאלצו להיעזר ביחידות חילוץ, ועוד מקרים רבים של פציעות כלליות, עקיצות של בעלי חיים, איבוד דרך, התייבשות – בסך הכל, 232 תלמידים שנפגעו. הרוב המוחלט של הסיפורים, מטבע הדבר, לא הגיע לתקשורת.

באותה שנה לא נרשמו מקרי טביעה, בעקבות האיסור של משרד החינוך על רחצה במקווי מים. האיסור יצא בעקבות מותו של תלמיד הישיבה התיכונה נית חורב בירושלים, אביתר אביבי (12), שמת בטביעה בבריכה העמוקה של גני חוגה בעמק המעינות, בשנת

מחקר של הכנסת לשנת 2011 מלמד שבאותה שנה אירעו בטיולים שנתיים 9 נפילות מגובה, 46 מקרי שבר או נקע, 10 מקרי פינוי במסוק, 18 מקרים שבהם נאלצו להיעזר בחילוץ ועוד פציעות כלליות, עקיצות בעלי חיים, איבוד דרך והתייבשות

מתוך תיאור מסלול לכיתה ה', באתר משרד החינוך: "מסלול קשה להליכה המשלב נוף מרהיב ושרידים היסטוריים. הירידה בסולמות ובקטעים צרים מחייבת סיוע של מבוגרים. סכנת היפגעות מדרדור אבנים, וכן סכנת נפילה מגובה רב"

פעולות החילוץ בנחל צאלים, בטיול שבו נפלו אל מותם עמרי ועילי ניר, אב ובנו. "ילדים זה לא יחידה מובחרת בצבא, תרבות ה'סמוך' היא מסוכנת מאוד"

**אבי ספיר, שבנו
יפתח בן ה-16 נהרג
בטיול שנתי: "האווירה
הכללית שהתפתחה
בארץ היא שאמצעי
בטיחות הם לפחדנים,
ושאם אין קושי
וסכנה, המסלול לא
נחשב. מציגים מסלול
מסוכן כ'אתגר', ומי
שמשלמים את המחיר
הם הילדים שלנו"**

**מורה בכיתה ו':
"במצוק יש יתדות
אחיזה, אבל המרווח
לרגליים כל כך קטן,
שרבע צעד אחורה
- וילד מחליק. היתה
ילדה שמרוב פחד
נתקעה בירידה, ומורה
סייע לה, צעד צעד.
יש ילדים שמפחדים
פחד מוות ושותקים,
מחשש שיצחקו להם"**

לתפוס אותה בזמן, ומלבד שפשופים קלים לא קרה לה כלום. אני לא רוצה לחשוב מה היה קורה אם הוא לא היה שם כדי לתפוס אותה".

גילי (17), תלמידת כיתה י"א מהדרום, יצאה לפני חודש וחצי עם השכבה לטיול שנתי נודד בן ארבע ימים, שהתחיל בדרום והסתיים בצפון. במסגרת הטיול הם עשו את מסלול "הסנפיר הגדול", שנמצא במכתש הגדול, בצפון הערבה ובמזרח הנגב. "היינו 140 תלמידים, ואיתנו 12 מורים וחמישה מאבטחים. המסלול התחיל בעלייה מאוד תלולה על קיר המכתש, שבה נעזרנו ביתדות שתקועות בקיר המכתש. אחר כך היו 200 מטר של מישור, ושוב עלייה. הטיפוס על דופן המכתש היה מפחיד, אבל עברנו אותו טוב יחסית.

"הבעיה התחילה כשעמדנו לרדת את קיר המכתש בצד השני שלו. השעה היתה מאוחרת, כבר התחיל להחשיך. ירדנו בטור אחת, ונעזרנו במדרגות שחצו בות על המצוק. חלקן היו גבוהות מאוד. אני ועוד כמה ילדים החלקנו, במזל סיימנו את המסלול עם שפשופים בלבד.

"כמה ילדים נתקעו באמצע המסלול ופחדו לה- משיך. לא תמיד היה לירם מבוגר, אבל בגלל שהמ- סלול היה צר, אי אפשר היה לתת למבוגרים לעבור ולהגיע אליהם. אז תלמידים נתנו להם יד ועזרו להם ללכת, לאט לאט.

"אחרי הטיול אבא שלי פנה למורה שלי והתלונן. היא ענתה לו ש'זה היה יום מאתגר עם מסלול את- גרי, אבל לא מסוכן'.

"אני חושבת שמסלולים שמסכנים תלמידים הם לא לגיטימיים. הגיבוש החברתי חשוב פי אלף מא- תגרים פיזיים, ואותו אפשר לעשות גם במסלול נעים ונוח לכולם".

גם איתי, תלמיד כיתה י"ב מאזור המרכז, מספר על חוויה טראומטית באותו מסלול במכתש הגדול, שבו טייל בדיוק לפני שנה במסגרת "מסע ישראלי" - מסע בן שבוע לתלמידי י"א.

"בימים הראשונים של הטיול התנהלנו בתנאי שטח מלאים, כולל לינה בשטח. הגענו לאזור, והנוף היה מדהים. אחרי שטיפסנו בצד אחד של המכתש, הגענו לירידה מהצד השני, וזה היה מאוד מפחיד. הירידה מאוד תלולה, חלקה מתבצע בעזרת יתדות וסולמות, וההחלקה הכי קטנה יכולה להסתיים בנפילה.

"אני מורגל בסוג כזה של טיולים, כי אני מטייל עם המשפחה שלי לא מעט, אבל לראות מסה של 200 תלמידים, שצריכים לרדת בבת אחת, כשחלקם

"המורות שיצאו איתנו לא היו כאלו צעירות, ורובן היו עסוקות בלעזור לעצמן, לפני שהן יכלו בכלל לעזור לנו. בכלל, היו לא מעט קטעים שהלכנו בלי שיש לפנינו או מאחורינו מבוגר שאפשר להתייעץ איתו, או להגיד לו שאנחנו מרגישים לא בטוחים. בעיקר דיברנו על זה בינינו לבין עצמנו, שלא הגיוני להוציא אותנו למקום כזה ואין באמת סיבה.

"מצד שני, אף אחד מאיתנו לא רצה שיחשבו שהוא פחדן, או שבגללו יבטלו טיול, אז שתקנו. רק כשחזרנו לבית הספר ומילאנו משוב, כתבנו שזה היה מסוכן. אבל בינינו, אני לא מאמין שזה ישתנה. כבר שנים שבית הספר מוציא לשם טיולים".

יעל סיני (24), מאבטחת ומלוות טיולים מ"נדרטל", מדגישה שלא כל המסלולים שמאשרים על ידי משרד החינוך לשכבת גיל מסוימת מתאימים לכלל היל- דים בשכבה.

"בקץ האחרון ליוויתי טיול של ילדות בנות 13-14 מאולפנה באזור ירושלים להרי אילת. אחד המסלולים היה להר שלמה, מסלול פופולרי שקיבל אישור של משרד החינוך לקבוצת הגיל הזאת.

"אחרי הליכה ממושכת הגענו לנקודה מסוימת בה, שבה היתה אפשרות לרדת או לעלות. העלייה תלויה מאוד, וצריך להיעזר ביתדות. המדריך החליט לפצל את הקבוצה, לאלה שלא פוחדות מגובה ולאלה שכן פוחדות. לי נתנו להחליט אם אני מצטרפת לקבוצה שעולה או לקבוצה שיורדת.

"בתור מאבטחת הטיול ידעתי שההחלטה הזאת בפני עצמה מסכנת את אלה שאני לא הולכת איתן, ובעת הצורך לא אהיה לידן לתת מענה. מכיוון שהי ערכתי שעיקר הסיכון הוא בטיפוס, הצטרפתי למטפי סות. הייתי המאבטחת היחידה בקבוצה הזאת, למרות שההנחיות קובעות מאבטח אחד לכל 50 תלמידים, וכאן היו יותר תלמידים.

"למורה שהלכה איתנו היה קשה מאוד, והיא נתקעה מאחור. עזרתי לה ללכת והלכנו ממש לאט. פתחנו פער גדול משאר הקבוצה. כפועל יוצא, לא יכולתי לעזור לבנות האחרות שהיה להן קשה והקדימו אותנו. "בחלק מהעלייה, זה הרגיש כמו לטפס על קיר. המ- דריך עצר לרגע כדי להסביר משהו והניח את התיק על האדמה, ואז התיק החליק ונפל מההר. הוא ניסה לחלץ אותו מתוך דרדרת מסוכנת ביותר במצוק. זה כמעט נגמר באסון. בסוף התיק נפל לתהום של 150 מטר, והמדריך חזר במשך 20 דקות כדי לקחת אותו. "כשהגענו למעלה ראיתי קבוצה אחרת מתחתינו, שגם אצלם כמעט היה אסון. אחת הילדות החליקה למטה תוך כדי טיפוס. למזלה, המאבטח הצליח לעצור אותה אחרי שהיא ירדה כעשרה מטרים. הוא הצליח

אבנים במעקפי הגבים, ואף מצוין שבעבר היו במקום מקרים של מעידות, טעויות בניווט וכניסה לחשיכה. רועי (שם בדוי), אחד התלמידים שהשתתפו בטיול, מספר שרק בנס, ובזכות החברים שלו שתמכו ועזרו לילדים שהתקשו ופחדו, אף אחד לא נפגע.

"זה היה טיול נודד של ארבעה ימים. ביום הרא- שון היה מסלול סבבה לגמרי, אבל כבר בתחילת היום השני, בנחל ורדית, המדריכה אמרה שהמסלול דורש תשומת לב מירבית, ולעיתים נצטרך להיעזר בחבלים ובסולמות שלאורך המסלול.

"אחרי שקצת עלינו היא שוב עצרה אותנו והס- בירה שאנחנו הולכים על שפת תהום, ויש להיצמד אל קיר המצוק וללכת בטור בוהירות. היו רגעים שזה נראה כמו שביל עיזים צר, והרגשתי שאם לרגע אני

עמרי ועילי ניר ז"ל. לצד הנוף יש סכנות

לא מפוקס, או שמשוהו מסיח את דעתי, אני מוצא את עצמי מרוח על הסלעים למטה.

"בקבוצה שלי היה ילד שפתאום קיבל פיק בר- כיים מהפחד והשתתק, הוא לא היה יכול לזוז. כולנו עצרנו, דיברנו איתו והחזקנו ידיים בשרשרת ארו- כה. היה גם ילד עם עורף משקל, שמאור התקשה להיעזר בכוח הידיים שלו כשהיינו צריכים למשוך את עצמנו למעלה.

"גם בקטעים של הירידה בסולמות בנחל ברק, ביום השלישי של הטיול, נתקלנו בקושי. השימוש בסולם היה מאוד טכני, והצריך מאיתנו לשים על הגב את התיקים ואת הג'וריקנים עם המים. אני זוכר שחלק מאיתנו ממש היו צריכים לתמוך בישבן של הילדים שהלכו לפנייהם כדי לאזן אותם, שלא ייפלו".

אמרתם משהו למורים בזמן ההליכה?

צילום: עוזר דוד גל, מוסלם

ירידה בסולם תלול בנחל ברק. "הנקודות הקריטיות במסלול צריכות להגיע לידיעת ההורים, וזה לא קורה"

שרון סייג, מורה בתיכון: "יש מורים שלפני טיול הולכים להתפלל בבית כנסת, שיחזרו בריאים ושלמים. שמעתי על מורה בת 50 שיצאה עם הכיתה לטיול בגולן, ובמהלך טיפוס על הר נקעה רגל והיתה תקועה שעות, עד שהגיע חילוץ"

סייג: "מי שמלווה את התלמידים הם מורים, בדרך כלל בני 30-50, שהאחריות המוטלת עליהם לא הגיונית. רובם לא נמצאים בשיא הכושר, ולא עברו קורס במד"א. לא בטוח שהם האנשים שהיית רוצה שישמרו על הילדים שלך במדרון תלול"

עדי גפן אדלר, בעל חברת טיולים: "קושי או סכנה הם בעיני המתבונן. מי שאוהב לטייל יגיד שבתנועת הנוער הוא עשה מסלול קשה פי שלושה. תשעים אחוז מהתאונות קורות דווקא במקומות הכי פחות מסוכנים, כמו בירידה מהאוטובוס"

ולא על ידי הנהגת ההורים. אני לא מדריך טיולים, ואין לי את הידע הנדרש, לכן אני לא בודק את מס' לולי הטיול, כמו שאני לא בודק את התכנים של ספרי הלימוד. אני מקווה שמי שמאשר את המסלול בודק אותו כאיש מקצוע, ולוקח בחשבון את כל הסיכונים.

בפועל תלמידים יוצאים למסלולים מסוכנים. "ילדים חייבים לטייל, ואני מתכוון לטיולי טבע, לא לטיולי מוזיאונים ופארקים. לטעמי, בגלל תקציב טיולים נמוך, הם מטיילים מעט מדי. יחד עם זאת, בטיול בית ספר לא צריך להיות אלמנט של סכנה, וצריך לקחת בחשבון שלא מדובר במטייל בודה, אלא בקבוצה גדולה מאוד של תלמידים, שרמת היכולת הגופנית שלהם לא אחידה.

"טיול בית ספר צריך להיות הנאה לכל הילדים, ולשאוף לדרגת קושי של המכנה המשותף הנמוך ביותר. לא צריך להעמיד אף ילד, בשום גיל, במצב שבו הוא מפחד, חושש, או שצריך לשכנע אותו לע" בור מכשול כלשהו. גם ילדים בכיתה י"ב, שנמצאים רגע לפני גיוס, לא הייתי לוקח למסלול מאתגר עם ירידה או טיפוס במצוקים."

"קושי או סכנה הם בעיני המתבונן", אומר עדי גפן אדלר, הבעלים של חברת הטיולים "בצעד קרימה", שמתכננת ומפיקה טיולים שנתיים של בתי ספר. "מי שאוהב לטייל יכול להגיד שבתנועת הנוער הוא עשה מסלול קשה פי שלושה, ושהמסלול של הכיתה מאוד קל לו. מי שפחות מטייל, ורוצה בעיקר ליהנות מההווה החברתי, לא ייהנה מהמסלול.

"כשכבתי ספר פונים אלי כדי שאתכנן להם מסלול, אני קודם כל מתאים להם פעילות שתעניין אותם ותתאים להם מבחינת הגיל. אם אני רואה שיש בכיתה ה' מורה במצב גופני לא טוב, אני לא אתן להם לצאת למצוק הארבל, למרות שהוא מאושר על ידי משרד החינוך. אם יש ילדים עם מגבלה גופנית, נכים וכו', אשנה את המסלול בהתאם.

"מעבר לכך, אני מקבל מידע מרכז הטיולים או מרכז השכבה – למשל, אם מדובר בשכבה תוססת או רגועה, וגם זה קריטריון בהתאמת המסלול. אני לא מוציא שום טיול רביימי שכולל לינת לילה בלי הרצאת הכנה, שבה הילדים מקבלים מידע על המס' לול שמחכה להם. אני שם דגש על נקודות בעייתיות במסלול, כמו גובה, קירבה למצוק או הידרדרות של אבנים."

אתה מיידע גם את ההורים?

"עם ההורים אין לי קשר בכלל. בית הספר אח"ראי לשלוח להם את כל המידע על הטיול, ואם יש הורה שרוצה לבדוק אם המסלול מתאים לילד שלו או בטיחותי עבורו, הוא יכול לעשות זאת באופן עצמאי. היום צילצל אלי רכו טיולים בבית ספר, שביקש

האלה הם מורים, בדרך כלל בשנות ה-30-50 לחייהם, שהאחריות המוטלת עליהם לא הגיונית. רובם לא נמ' צאים בשיא הכושר, ולא עברו קורס במד"א. לא בטוח שהם האנשים שהיית רוצה שישמרו על הילדים שלך בזמן טיפוס או ירידה במדרון תלול, בנחלים ובהרים. "שמעתי פעם על מורה בת 50 שיצאה עם הכי" תה לטיול בגולן, ובמהלך טיפוס על הר נקעה את הרגל והיתה תקועה שם שש שעות, עד שצוות חי" לוח' הגיע לחלץ אותה במסוק. שמעתי גם על מורים שלפני טיול הולכים להתפלל בבית כנסת, שיחזרו בריאים ושלמים.

"שלא יובן לא נכון – חשוב לי שתלמידים ייצאו לטיולים, יש לזה ערך מוסף מבחינת ידיעת הארץ ומבחינת חינוכית. אבל אני חושב שמשרד החינוך צריך לחשב מסלול מחדש בכל הקשור לטיולים השנתיים, לסטנדרטים של האבטחה ולמידת ההתאמה שלהם לתלמידים."

תכנון הטיול השנתי מתבצע לרוב על ידי רכו טיולים בתיספרי, או רכו שכבה, שכבר בסוף שנת הלימודים מתכנן את הטיול לשנה הבאה. בתי ספר נוהגים בדרך כלל להיצמד אל אותה תוכנית טיולים במשך שנים רבות. בסיום התכנון פונה רכו הטיולים אל מינהלת הטיולים ואל הלשכה הארצית לתיאום טיולים במשרד החינוך כדי לקבל את אישורן למס' לולים, בהתאם למסלולים המאושרים באתר מינהלת הטיולים.

לאחר קבלת האישור, פונה הרכו לחרר המצב של משרד החינוך, שמי נוהל על ידי החברה להגנת הטבע ואמור לתת מענה לבעיות בזמן אמת, וליחידת הפיקוח של המשרד, שמי נוהלת בחמש השנים האחרונות על ידי חברת "סיסטם מעברות מתקד" מות בע"מ", ותפקידה לוודא שכל טיול יוצא בהתאם לאישורים ולהנ' חיות של חוזר מנכ"ל. ביחידת הפי" קוח עשרה פקחים, שכל אחד מהם אחראי על אזור גיאוגרפי אחר בארץ.

לדברי רון סגל, יו"ר הנהגת ההורים ברעננה, הרבה מאוד בתי ספר מעדיפים בשנים האחרונות לפנות לח' ברות טיולים פרטיות שיפיקו להם את הטיול, משלבי התכנון ואישור הטיול ועד היציאה לטיול והדרכתו. "בשלב תכנון הטיול רכו בית הספר מוזמן מספר חברות טיולים, לוקח הצעות מחיר ומתרשם מכל האלמנטים שקשורים בתכנים, בהתאמה לגיל ולסל העלויות. המסלולים לא נבחרים על ידי בית הספר

משתוללים ועושים שטויות וחלקם מפחדים ולא מורגלים – הלחיץ אותי מאוד. אני זוכר שהיו כאלה שרצו לחזור, אבל לא היתה אופציה כזאת. האוטובוס הוריד אותנו בבוקר בנקודת ההתחלה, ואסף אותנו בסוף היום בסוף המסלול. אין שום אופציה להתחרט בדרך, גם אם אתה מאוד מפחד ומרגיש לא בטוח".

באתר מינהלת הטיולים של משרד החינוך נכתב על המסלול במכתש הגדול כי הוא מאושר לילדים מכיתה ח', ומוגדר כמסלול למיטיבי לכת.

"המסלול בדרגת קושי גבוהה, משלב טיפוס וירידה על קיר המכתש עם תצפית מרהיבה מכתש המכתש אל תוכו. במסלול שביל צר ומעלה תלול, היוצר צווארי בקבוק ומחייב מעבר של אדם אחד, שלא ניתן לע" קיפה. ההליכה אפשרית רק בטור. קליטה סלולרית אפשרית רק בתצפית על קיר המכתש בלבד".

בסעיף של אירועים מיוחדים שאירעו בעבר נכתב: "פציעת תלמידים כתוצאה מנפילה או סטייה מהש" ביל והתייבשות".

"אני לא מבינה איך משרד החינוך מחליט להוציא אותנו לטיולים שהם בעצמם כותבים עליהם שיש בהם סכנות של נפילה מגובה או הידרדרות של אב" נים", אומרת אורית (שם בדוי), תלמידת י"א מבאר שבע. "איך מסלול בדרגת קושי גבוהה מתאים לש" כבה שבה יש ילדים שכמעט לא יוצאים לטיולים, ושטיפוס על חבלים או שימוש ביתדות רחוק מהם מרחק שנות אור".

אורית יצאה בשנה שעברה עם שכבת י' לטיול בן שלושה ימים במפל דבורה שברמת הגולן. "המסלול במפל כלל טיפוס בתוואי מאוד צר, ולא תמיד הסר' למות שהיו שם סייעו לנו, כי עדיין היה צריך לחפש נקודות אחיזה בסלעים. היו הרבה מאוד ילדים שפחדו, ובגלל זה נוצר פער בין הילדים: חלקם הלכו ראשונים ליד המדריך, וחלקם מאחור עם המורה, שגם לה היה מאוד קשה. אני הייתי בקבוצה מאחור.

"הלכנו לאט. חלק מהתלמידים החליקו מדי פעם על הישבן, ולילדה אחת נפל בקבוק המים על הסלעים למטה. המחשבה שזה היה יכול להיות אחר מאיתנו הפחידה אותנו עוד יותר.

"למחרת היינו במרכז קנדה בהחלקה על הקרח, כולם מאוד נהנו. חוויית הטיול ממש לא היתה נפגעת אם היו חוסכים לנו את מה שעברנו ביום שלפני כן. "כשחזרנו לבית הספר, כתבתי ברף המשוב שחילקה רכות השכבה שהמסלול היה מסוכן ומיותר. אני חר' שבת שבטיולים שנתיים צריכים להתחשב בתלמידים שלא מסתדרים עם אתגר כזה של טיפוס. אני בכלל לא מבינה למה צריך לחשוף אותנו לסכנה כזאת".

שרון סייג (47), מורה בתיכון יצחק נבון בחולון, העוסק בהוראה זה 17 שנים, אומר ש"היום זה נס שתלמי" דים ומורים חוזרים מטיול בשלום. גם אם מדובר במסלול מאושר שמתאם לשכבת גיל מסוימת, עדיין מדובר לעיתים בסיטואציות שהן סכנת נפ' שות של ממש. שולחים ילדים ובני נוער לטפס על ג'בלאות ועל סלעים ולאחוז בכל מיני חבלים ויתדות. יש שבילים ומעברים שהם כל כך צרים,

שלא צריך הרבה בשביל שמישהו יחליק וייפול. "נוסף על העובדה שהמסלולים קשים וסבוכים, הנוער של היום רץ, משתולל ופורק כל עול. לא מדוי" בר רק על השתוללויות – מספיקות דחיפות קטנות במדרון כדי שמישהו ייפגע. רק כשקורה אסון נוכי רים להסיק מסקנות ולהאשים את המורים והרכזים. למה צריך לחכות שמישהו יקפח את חייו כדי להבין שמישהו כאן לא בסדר?

"צריך לזכור שמי שמלווה את התלמידים בטיולים

אביטר אביבי ז"ל. טבע

חילוץ נער בן 17 שנפל בטיול בנחל תחמסון. "שולחים תלמידים אל הסכנה רק עם קיטבג"

עו"ד ערן בקר: "ברגע שגוף חיצוני שלא מכיר את הילדים הוא זה שעושה את הסיור המקדים, זאת בעיה. אין התייחסות לתלמידים גבוהים, נמוכים, עם עודף משקל, או אפילו איך ילד עם תרמיל ענק על הגב יצלח את המכשולים במסלול"

אשר אסבן, מומחה בטיחות: "אם תיקחי את הילדים שלך לקיר טיפוס, ישימו מתחת מזרן, יקשרו את הילדים בחבל, ידריכו אותם ויבקשו אישור של רופא. חצי מאמצעי הבטיחות האלו לא מתקיימים על בסיס קבוע בטיולי משרד החינוך"

הרבה עם יפתח שלי. אבל אם בוחרים מסלול עם אלמנטים מסוכנים, כמו יתדות וירידות תלולות במצוקים, ולוקחים אליו ילדים, צריך להשתמש בכל אמצעי הבטיחות האפשריים – רתמות, חבלי אבטוח וקסדות. אם אין אמצעי בטיחות, אל תוציאו לשם ילדים. "אני לא מאחל לאף משפחה להתמודד עם העובדה שהיא שלחה את בנה לטיול שנתי שממנו הוא לא שב. לא צריך לחכות לאסון הבא כדי להחליט שמסלול זה או אחר הוא מסוכן. כל ילד שנהרג בטיול זה חורשחור גדול מאוד".

אשר אסבן, חוקר תאונות ומומחה בטיחות ותיק, שפוגש את המקרים הללו של הנפילות והפגיעות של תלמידים בטיולים שנתיים, מחזק את דבריו של ספיר. "במדינת ישראל יש פקודות לבטיחות בעבודה, שמתייחסות לעובדים בגירים. בכל מקום ממנו יש סכנת נפילה מגובה העולה על שני מטרים, יגורר המקום ויוקם מעקה, ועל עובד להיות עם אמצעי הגנה לעבודה בגובה. בא משרד החינוך ועוד מגדיל לעשות, וקובע בחוזר מנכ"ל, בסעיף 12.4.3: 'הפרש גובה בין שני מפלסים, העולה על 50 ס"מ, מחייב התקנת מעקה ומגן יציב בגובה של 110 ס"מ לפחות'. "אם משרד החינוך כל כך רואג לביטחון הילדים בשטח בית הספר ומחייב מעקה על כל מפלס גובה שעולה על חצי מטר, איך הוא לוקח 300 תלמידים, שלא כולם ממושמעים, ומעלה אותם למצוק, כששפת התהום לפעמים מרחק של פסע מהם? וכל זה, עוד בלי להיכנס להיבטים פסיכולוגיים של ילד שמפחד וכל הכיתה מסתכלת עליו. תוסיפי לזה תרמיל ענק, טלפון ביד ואוזניות על האוזניים.

"את רוצה להגיד לי שחי תלמידים שווים פחות מחיים של עובדים בגירים, שעובדים בגובה של שני מטרים? למה התלמידים נשארים חשופים ללא שום הגנה?"

"אם את תיקחי את הילדים שלך לקיר טיפוס, ישימו לך מתחת מזרן, יקשרו את הילדים בחבל, ידריכו אותם לגבי הטיפוס ויבקשו אישור רופא. חצי מאמצעי הבטיחות האלו לא מתקיימים על בסיס קבוע

הגנה או אמצעים אחרים להגנה מפני נפילה), וכן בשל משמעת לקויה של תלמידים או בשל כל סיבה אחרת – עליו לבטל מראש את הסיור במסלול זה". בסעיף נוסף שהושמט נכתב: "בשעת מנוחה יש לאסור על התלמידים להתקרב לשפת המצוק, יש לתחום קו שאוסר לעבור אותו (לפחות שני מטר משפת המצוק)".

"חוזרי המנכ"ל נכתבו בדם ילדינו, לאחר מספר גדול של אסונות שהתרחשו בטיולים במערכת החינוך", אומר עו"ד ערן בקר, מתמחה בתחום הנוזיקין והביטוח וסגן יו"ר פורום נזיקין וביטוח ארצי בלשכת עורכי הדין. בקר ייצג את אבי וגלי ספיר, הוריו של יפתח ז"ל, בתביעה שהגישו נגד משרד החינוך בגין רשלנות, שבה נפסקו להורים פיצויים בגובה 2.3 מיליון שקלים. "לצערי הרב, יש פער גדול בין ההוראות של חוזרי המנכ"ל להתנהלות בשטח.

"למשל, לפי חוזר מנכ"ל, הנקודות הקריטיות במסלול צריכות להגיע לידיעת ההורים לפני הטיול, וזה לא קורה. ברגע שגוף חיצוני שלא מכיר את הילדים שאמורים לעשות את המסלול הוא זה שעושה את הסיור המקדים, זאת בעיה. אין התייחסות לתלמידים גבוהים, נמוכים, עם עודף משקל, או אפילו איך ילד עם תרמיל ענק על הגב יצלח מכשולים שנקרים בדרכו במסלול.

"רק לפני חודש הגיע אלי מקרה של תלמיד כיתה י"א מבית ספר אורט מוצקין, שיצא לטיול מש"צים (מדריך של"ח צעיר) ונכווה בגפיים התחתונות מהתפוצצות גזייה. חוזר מנכ"ל אוסר על תלמידים להביא גזיות לטיולים, למעט מדריך או אדם מבוגר, שאחראי בטיול להדליק את הגזייה. בטיול הספציפי הזה לא שמעו כנראה על החוזר הזה, וציינו במפורש במכתב שנשלח לילדים: 'מומלץ להביא גזייה קטנה או מזוודת בישול'.

"מעבר לכך, מספר פקחי הטיול נמוך מאוד ביחס למספר הטיולים שנערכים במערכת החינוך. גם כשהשכנה לתיאום טיולים מאשרת את הטיולים, האם מישו מהם ביקר במסלול? קום? ראה את המסלול? אני לא הייתי סומך על זה. עובדה שמצוק הארבל מאושר. עובדה שנחל תחמסון היה מאושר כשיפתח נפל ממנו, ואחראי הבטיחות הארצי במשרד החינוך הורה שהוא לא ביקר בו לפני האסון – וכל זה לאחר שבשנת 2005 נערה נוספת נפלה בדיוק באותה נקודה.

"קיום יתדות או סולמות לא בהכרח מעיד על בטיחות המסלול. הוא בעיקר מעיד על בעייתיות שיש בו. כשבוחנים מסלול צריך לבחון הנאה מול סיכון, ועם כל הכבוד, מסלולים כאלה לא שווים את הסיכון".

בקר מוסיף כי הקריטריונים של פיהם קובע משרד החינוך את דרגות הקושי של הטיולים אינם ברורים לציבור. "מה זה דרגת קושי גבוהה? מה זה דרגת קושי בינונית? איך ייתכן שכל אדם שעובר בגובה נדרש לאמצעי הגנה בסיסיים, כמו כובע מגן או רתמות עבודה, ואת התלמידים שולחים רק עם קיטבג על הגב?"

"האווירה הכללית שהתפתחה אצלנו בארץ היא שאמצעי בטיחות הם לפחדנים, ושאלו אינם קושי וסיכנה, המסלול לא נחשב", אומר אבי ספיר, אביו של יפתח ז"ל. "כשלווקחים מסלול מסוכן ומציגים אותו כ'אתגר', נמנעים מלתת את הדעת האמיתית על המסוכנות שיש בו, ומי שמשלם את המחיר הם הילדים שלנו.

"אני לא נגד טיולים אתגריים, וגם אני טיילתי

לבטל טיול. הסתבר שההורים התקשרו וטענו שהם לא מוכנים שהילדים שלהם ייצאו לטיול, בגלל שהם שובלים מלאים בבוץ".

אתה מקבל מידע מבית הספר לגבי ילדים שלא מורגלים בטיפוס על סולמות ויתדות, או כאלה שסתם מפחדים?

"לא תמיד. לפעמים גם הילדים עצמם לא יודעים שיש להם פחד מסוים, עד שהם נתקלים בו בשטח. "אני יכול להגיד לך שמשרד החינוך בדק באופן מקצועי את כל המסלולים, ואם הוא קבע שהארבל מתאים לילדים בכיתה ה', הוא התבסס על גובה ילדים בגיל הזה, ועל המרחק בין היתדות, ולפי זה קבע שלילד בכיתה ה' אין בעיה לעבור את המסלול. בשמורת הארבל עובדים אלף איש ביום, ומבחינה סטטיסטית, לא קרה שם מקרה של מוות. אני חושב שזאת אינדיקציה טובה אם המקום מסוכן או לא". קרו שם מקרים של הידרדרות אבנים ושל נפילות. למה צריך לחכות למקרה של מוות?

"מעבר לעובדה שטיול הוא דבר ערכי, שמחבר אותנו לארץ שלנו ונותן לנו אפשרות ללמוד דברים שלא ניתן ללמוד בכיתה, חלק מההנאה בטיול הוא האתגר. אם אין אתגר, אין משמעות לטיול. ככה זה בכל דבר בחיים.

"שמורת חוף השרון היא מקום מאוד בטוח, וגם שם, אם ילד לא יישמע להוראות הבטיחות ויתקרב למצוק, זה יכול להיגמר באסון. או לא נטייל? תשעים אחוז מהתאונות קורות דווקא במקומות הכי פחות מסוכנים, כמו בירידה מהאוטובוס.

"לא הייתי רוצה שנגיע למצב שבו נפסיק לטייל במסלולים מאתגרים ונמגן את עצמו לדעת. ועם זאת, אין ספק שצריך לבטל את המנוע את האסון הבא ולהקפיד על הוראות הבטיחות".

נושא הבטיחות בטיולים מוסדר בחוזר מנכ"ל של משרד החינוך. החוק העיקרי, שבו מפורטים עקרונות הבטיחות וכללי ההתנהגות בטיולים, פורסם במאגר האחרון, וניתן למצוא בו עשרות סעיפים שכוללים פירוט מדויק לגבי ההתנהלות בעת חציית כבישים, פעילות לילה, הפעלת אש, חציית ואדיות, רחצה במים, תנועה בשטח הררי, וגם מידע על טיפול במקרה של פציעה או חבלה, ואל מי יש לפנות בבקשה לחילוץ, במקרה הצורך.

בסעיף של תנועה בשטח הררי נכתב: "באזורי מצוקים ובמקומות שבהם עלולה להיות סכנת נפילה מגובה יש להגביר את ערנות המטיילים ולהתרחק משפת המצוקים. יש להקפיד על הליכה על שבילים

מסומנים בלבד. בעת עלייה או ירידה במדרון תלול יש ללכת בצמוד ולהזהיר את המטיילים מדרדר אבנים, מצעידה נחפזת ומעקיפות, שיש בהן סכנת נפילה או הידרדרות... ברגע על מסלולים שאינם בשמורות טבע ובגנים הלאומיים, יש לשקול בניית מעקות חבלים או מחסומים לפני הכניסה למסלול".

בחוזר מנכ"ל קודם משנת 2005, שהיה תקף עד לחוזר הנוכחי, היה סעיף חשוב שמשרד החינוך החליט להשמיט, משום מה, ובו ניתנת למדריך הטיול או למבוגר האחראי בשטח הזכות להפעיל שיקול דעת. וכך נכתב באותו סעיף: "אם לדעת האחראי לטיול, נשקפת סכנה בשל פני השטח, התקרבות לשפת מצוק, טיפוס אנכי ארוך (לדוגמה על גבי סולם אנכי או מדרגות אנכיות חצובות בסלע) וללא הגנה מספקת מפני נפילה או החלקה (כמו מעקות, שרשראות

עו"ד ערן בקר

אשר אסבן

יש גם טיולים קלים

באתר משרד החינוך אפשר למצוא מסלולי טיולים מצפון ועד דרום על פי דרגות קושי (נמוכה, בינונית וקשה). להלן כמה דוגמאות, שממחישות מחד את מגוון הטיולים בדרגות קושי בינוניות וקלות, ומאידך – את הקושי והמורכבות של הטיולים בדרגת הקושי הגבוהה.

טיולים בדרגת קושי נמוכה

- **מצפה גולני.** המסלול באורך 11 ק"מ, משלב הליכה בשטח פתוח. ממזרח הרי הגולן, וממערב עמק החולה והרי הגליל העליון. במסלול צמחיית נחלים, מעיינות ועדרי בקר. ניתן להליכה בשני הכיוונים.
- **רכס בשנית.** מסלול של כ-3 ק"מ, שמתחיל מצפון לצומת אלוני הבשן במ' פגש עם ציר גישה פנימי להר חזק ושמורת אל עסניה. משלב הליכה בשטח הררי בגובה 1,156 מטר מעל פני הים, צמחיית שדה צבעונית ומגוונת ובעלי חיים.
- **נחל אבליים** באזור גוש שגב בגליל התחתון. מסלול באורך 5.5 ק"מ, נוח להליכה. משלב נוף הררי וערוץ נחל יפה עטוף בחורש טבעי האופייני לגליל התחתון וכרמי זיתים. מעבר בקבר שיח ובשלושה מעיינות.
- **יער חרובית,** ממזרח לקריית מלאכי. מסלול באורך 6 ק"מ, המשלב בתוכו הליכה בחורש. ניתן לשלב ביקורים במספר בארות וחורבות.
- **ואדי סוחן** שבאזור מעלה אפרים, בין בקעת הירדן לשומרון. מסלול של 6 ק"מ לאורך ערוץ קניוני יפה. בחורף ניתן להבחין בפריחה מרהיבה של כלניות, נרקיסים ורקפות.

טיולים בדרגת קושי בינונית

- **כוכב הירדן-נחל תבור.** מסלול בן 5 ק"מ, מאופיין בשמורת שיטה מלבנה בתחילת המסלול ובאפיק נחל תבור. תצפית ואפיק נחל עשיר בצמחיית נחלים.
- **הר כמון-נחל כמון,** מסלול בן 4.5 ק"מ באזור הר שגור. המסלול מאופיין בחורשת אלונים ואלה, ובמפלונים נמוכים וגבוהים יחסית. לפני תחילת המסלול, לול, מומלץ לעלות לתצפית ביישוב כמון.

- **אנדרטת המערה –** עיינות פצאל בבקעת הירדן, באזור מעלה אפרים. מסלול של 4 ק"מ, המשלב הליכה בערוץ מצוקי ועמוק וחולף ליד שני סוגי מעיינות של אזור הבקעה. מעבר לאורך צמחיית בתה קוצנית, מפלונים/גבים ומדרגות סלע.
- **נחל יששכר,** אזור גליל תחתון מזרחי. מסלול של 10 ק"מ המשלב נוף הררי, הליכה בנחל ומעבר באזורים שופעי מים, צמחייה ונחלים.
- **שמורת סלבודרה במדבר יהודה,** באזור עין גדי. מסלול באורך 2 ק"מ, המשלב הליכה על שלוחה ומעבר בערוץ עם מדרגות וכולדרים, שבו גם נקודת נביעת מים ועץ הסלבודרה הענק. תוואי המסלול צר ומחייב הליכה על בסיס הסימון.
- **הר הטייפוס.** מסלול הררי תלול באורך קי" לומטר וחצי, שעובר בתוך צמחייה סבוכה לעיתים, באזור מיוער. בעונת הפריחה מראה מרהיב של שלל סוגי סחלבים.

- **ואדי פיראן ונחל תלכיה, צפון הבקעה.** מסלול אתגרי קצר של 2 ק"מ, המשלב מעבר בין שני ערוצי נחלים ומעבר במספר קטעים קשים להליכה. הטיפוס והמעבר במדרגות הסלע מחייבים סיוע של מבוגר. מיועד לכיתות ה' ומעלה.

טיולים בדרגת קושי גבוהה

- **נחל ברק שבערבה, באזור נחל פארן.** מסלול המיועד לכיתות ט' ומע' לה, למיטיבי לכת. עובר באזור מדברי קניוני המשלב חצייה בערוץ מלא גבים ומפללים, שלרוב מלאים במי שיטפונות (חציית הגבים המלאים מותרת רק על פי נוהל חציית גבים. יש לבדוק לפני הכניסה למסלול מה מצב הגבים). קניון בעל קירות אבן עם צורות מרהיבות. סכנת שיטפונות בחורף. מיועד לכיתה ט'.
- **מסלול מיצד תמר-מעלה הצרה-המכתש הקטן,** בצפון מזרח הנגב. מחייב היערכות מתאימה גם בשל אורכו – 13 ק"מ. ההליכה במרבית הזמן בטוה, גוזלת זמן רב. לאורך המסלול נקודות עניין רבות, המחייבות עצירה ושהייה. מיועד לכיתות ח' ומעלה.
- **טיול בנחל אוג תחתון,** באזור ים המלח. 3 ק"מ של מסלול קשה שמתאפיין בעיקר בקניון צר ומפותל, שבו נמצאים שני מפלים של כעשרה מטרים, המחייבים ירידה במדרגות וסולמות. לאורך המסלול מדרגות רבות. מומלץ להליכה ממערב למזרח. סכנת שיטפונות בחורף. מיועד לכיתות ט' ומעלה.
- **מעלה עלי במכתש הקטן,** מסלול באורך 8 ק"מ. קשה בחלק שבמורד המכתש, משלב תצפית מרהיבה על המכתש ומאפשר שילוב נושאי לימוד על היווצרות המכתש. מיועד לכיתות ט' ומעלה.
- **נחל ורדית – ברק.** מסלול באורך 10 ק"מ, המתאפיין בחציית אזורי נוף שונים כמו ערוצי נחל, קניונים, גבים, מפלים ורמה מדברית. מיועד לכיתות ט' ומעלה.

המכתש הגדול. "כמה ילדים החליקו, ולמרבה המזל סייעו בשפופים בלבד"

זאת. אם מגיעים לנקודה שבה יש קושי במסלול, וצריך להעמיד בה אדם נוסף שיסייע – או שיעמידו שם אדם נוסף. ואם אין אפשרות לעשות את זה – שלא יוציאו לשם תלמידים."

ממשרד החינוך נמסר בתגובה: "משרד החינוך מאשר טיולים רק באתרים או במסלולים שאושרו על ידי הגופים הרלוונטיים – רשות הטבע והגנים, קק"ל והרשויות המקומיות. טיולי תלמידים יוצאים רק לאחר תיאום מול הלשכה לתיאום טיולים של המשרד, ורק לאחר קבלת אישור ספציפי לצאת לטיול. "הכלל אומר שלא יתקיימו טיולים במסלולים שמהווים סכנה למטיילים, ובאחריות הוועדה לסיי מון מסלולים שבהובלת החברה להגנת הטבע לקבוע אם המסלול מסוכן או לא.

"התאמת הגיל למסלול נקבעת על פי קשיי ההליכה והמאמץ המחויבים במסלול, ונקבעת לאחר הליכה של בעל תפקיד במסלול. בהליכה בשטחים הרריים יש אזהרה למטייל, ולכן חשוב ללכת רק בשבילים המסומנים. "באשר לטענה לגבי המפקחים: הטענה מופרכת לחלוטין. כל המפקחים נבדקים בקפידה על ידי אגף הביטחון, ולכולם יש ניסיון בקריאת מפה, מרביתם אף קצינים בצה"ל.

"באשר לטענה שהמשרד העדיף לקחת חברה שעו"סקת בבדיקות מעבדה להיתרי בנייה: המשרד פועל על פי חוק המכרזים."

michali100@gmail.com

בטיולים של משרד החינוך, ולכל הפלצנים שיגידו שתאונות יכולות לקרות בכל מקום ושילדים נהרגים בכביש הרבה יותר מאשר בטיולים, תני לי רק להגיד לך שסטטיסטיקה זה נכון, אבל אי אפשר בכלל לעשות השוואה כזו. לילד ממוצע יש עשרות מפגשים עם מכוניות ביום, או ברור שיש סיכוי גבוה יותר שהוא ייפגע. ילד במערכת החינוך יוצא לטיול מסוכן כזה פעם בכמה שנים או פעמיים בכל תקופת הלימודים שלו.

"כמומחה בטיחות אני מודיע לך, שמי ששולח את ילדיו לטיול בחיק הטבע מטעם בית הספר, טומן את ראשו באדמה ומסכן את ילדיו מהרגע הראשון ועד הרגע האחרון. זה ממש בבחינת שומר נפשו ירחק. הורים שחפצים בילדים שלהם בריאים ושלמים, שלא ישלחו את ילדיהם לטיולים."

לפי מה שאתה אומר, אסור שילדים יטיילו בטבע. "תיקחו אותם לטבע, תנו להם לטייל, אבל אל תיקחו אותם לגובה, שם אין לכם שום דרך לשמור עליהם ולהגן עליהם. רוצים לטייל בגובה, לחשוף אותם למצוקים ולתהומות? תמגנו אותם ותתדרכו אותם. אני קורא להורים להיות יותר מעורבים, ול-ברר לאן לוקחים את הילדים שלהם."

עו"ד בקר: "אחת הטענות הכי מגוחכות ששמעתי אחרי שעילי ניר ואבא שלו נהרגו, היא שזאת הפעם הראשונה שנהרגים שם אנשים, ושלא צריך לק-פוך למסקנות. זאת טענה מקוממת, מאחר שאין לנו מידע על מספר המטיילים שנפצעו במקומות האלו. המבחן הוא לא תאונות קטלניות, אלא מבחן של מספר האנשים שנפצעו מחד, ומידת הסיכון שאנחנו לוקחים, מאידך."

מורן (שם בדוי), מורה לשל"ח לשעבר, בעל שנות ותק רבות מאוד בעבודה מול משרד החינוך, טוען שמלבד הטמעת הוראות חוזר מנכ"ל וקיומן, הבעיה הקשה היא הפיקוח מצד משרד החינוך.

"את חדר המצב מפעילה החברה להגנת הטבע. יחידת הפיקוח היא העיניים שלה בשטח. היא זו שא-מורה להתריע על מסלולים מסוכנים או לא מתאימים, היא זו שנמצאת ראשונה בשטח כשמתרחש אירוע שמצריך פינוי או חילוץ.

"עד לפני מספר שנים, רשות הטבע והגנים היתה אחראית לפיקוח על טיולים בממשרד החינוך. הם היו מוציאים פקחים לשטח, בודקים מסלולים ועושים למשרד החינוך חיים קשים. כל תאונה הם היו מת-חקרים ביסודיות ולעומק.

"בשלב מסוים משרד החינוך הוציא מכרז חדש. חברה 'סיסטם', שזכתה במכרז, עוסקת בין היתר בבדיקות מעבדה להיתרי בנייה. מה להם ולפיקוח על מסלולים? אנשי הפיקוח אמורים להיות אנשי שטח אמיתיים, יוצאי יחידה קרבית, שיודעים לקרוא מפה של 1:50,000, שיודעים לחלץ פצועים מהשטח, ממוקדי שריפה או מכל אירוע שמתרחש.

"בשיגרה, כשלא קורה כלום, אז הכל בסדר. אבל בזמן אירוע זה כמו מלחמה. אני יכול להגיד לך שגם היום, כשצריך לנהל אירוע או לחלץ פצועים, חדר המצב פונה לפקחים של רשות הטבע והגנים, כי כני ראה שגם חדר המצב סומך עליהם יותר מאשר על הפקחים שעובדים איתו.

"לצערי, החיים של הילדים מופקרים בגלל שלמ-שרד החינוך חשוב יותר לחסוך כמה שקלים, במקום לתת לאנשים מקצועיים לפקח על נושא הטיולים." יהודה בונה, פנסיונר של רשות הטבע והגנים, שניהל את יחידת הפיקוח בין השנים 2005 ו-2010, מסכים עם מורן. "לאנשי שטח, שזאת עבודתם השו-טפת והם חיים ונושמים את שבילי הארץ והמסלולים השונים, יש יתרון עצום על פני כל אדם אחר בעבודה מסוג זה. אנשי רשות הטבע והגנים נמצאים בשטח כל יום, כל היום. גם היום, כשהם כבר לא אחראים